

ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Розглянуто сутність понять “ефективність” та “фінансовий стан”. Розроблено методичний підхід до оцінювання фінансового стану підприємств водопостачання та водовідведення з метою уніфікації одиниць виміру основних груп показників фінансового стану (рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та якісної характеристики майна) та порівняння фінансового стану двох і більше підприємств галузі в динаміці. Запропонований підхід дає змогу встановити сильну або слабку прямо пропорційну залежність між величиною інтегрального показника і конкретного аналітичного чи синтетичного показника шляхом присвоєння їм відповідного ступеня важливості, а відтак – виокремити фактори, які найбільше вплинули на покращення чи погіршення фінансового стану водопровідно-каналізаційних підприємств протягом певного періоду часу.

Ключові слова: водопровідно-каналізаційні підприємства; фінансові ресурси підприємств; ефективність; фінансовий стан; фінансова стійкість; платоспроможність; основні засоби; показники оцінки фінансового стану; синтетичний показник.

GEL: G 32

Постановка проблеми. В основі діяльності будь-якого суб'єкта господарювання покладено завдання отримання найбільшого прибутку. На досягнення цієї мети спрямовані стратегія і тактика фінансової політики підприємств, а в разі, коли підприємство займає значуще місце в соціально-економічному розвитку суспільства – то й фінансова політика держави загалом.

На фоні збитковості вітчизняних водопровідно-каналізаційних підприємств (далі – ВКП) потребує нагального вирішення проблема ефективного формування, розміщення та використання їх фінансових ресурсів з метою забезпечення розвитку суб'єктів підприємництва досліджуваної галузі. Однак для запровадження будь-яких змін спочатку необхідно оцінити фінансовий стан цих суб'єктів господарювання з метою виявлення проблем фінансової діяльності та окреслення резервів підвищення ефективності формування та використання їхніх фінансових ресурсів.

Аналіз останніх публікацій. Питанням оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання загалом та водопровідно-каналізаційних підприємств зокрема присвячені праці низки науковців, зокрема: Г. Агаджанова [1], Л. Джапарової [2], М. Забаштанського [3, 29–34], В. Зимовця [4, 157–166], І. Зятковського [5], Т. Обушак [6, 92–100], Т. Танцюри, С. Чебикіна [2] та багатьох інших.

Проблеми, які залишилися не дослідженими. Водночас, потребує наукового обґрунтування оцінка фінансового стану ВКП в динаміці з метою уніфікації одиниць виміру й вагомості численних коефіцієнтів, розрахованих по-різному та порівняння ефективності формування та використання фінансових ресурсів двох і більше суб'єктів господарювання галузі протягом певного періоду.

Мета дослідження – обґрунтувати методологічний підхід щодо оцінювання фінансового стану підприємств водопостачання та водовідведення в динаміці, який дозволяє простежити вплив екзогенних та ендегенних чинників на ефективність формування та використання фінансових ресурсів згаданих суб'єктів господарювання шляхом встановлення сильної або слабкої прямо пропорційної залежності між величиною інтегрального показника і конкретного аналітичного чи синтетичного показника через присвоєння їм відповідного ступеня важливості.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий стан підприємства характеризує ефективність формування та використання фінансових ресурсів підприємства. “Ефективність” є багатоплановим поняттям, яке можна розуміти по-різному, виходячи із конкретних мети й предмета дослідження. В. Полуянов, ґрунтовно дослідивши еkleктику стосовно сутності поняття “ефективність”, переконливо зазначає: “Термін “ефективність” завжди співвідноситься з певною ціллю, завданням, у відношенні до якої він застосовується. Якщо ціль – це досягнення максимальної віддачі при використанні обмежених ресурсів, то й ефективність економіки може бути оцінена за ефективністю використання ресурсів, але ця ж оцінка втрачає свою сутність, якщо ціль функціонування економіки – забезпечення максимальної соціальної справедливості” [7, 8].

Таким чином, ефективність є якісною характеристикою явища чи процесу. Незважаючи на велике різноманіття економічних явищ, при дослідженні кожного з них ефективність вказує на досягнення поставлених цілей за використання найкращого із можливих способів, або інакше кажучи – свідчить про поліпшення фінансових показників діяльності.

З огляду на зазначене близьким за змістом до поняття “ефективність” є поняття “розвиток”. Сутність останнього полягає у змінах, що приводять до підвищення якості (діяльності, планування, фінансування, кредитування та ін.) в кількісних і вартісних вимірниках. Характеристиками розвитку є якісні зміни, зростання, покращення [8, 98–100].

Близьким за змістом до ефективності є поняття ефекту, які часто ототожнюються у фінансовій літературі. Однак між ними є суттєва відмінність: ефективність – це відносний результат, а ефект – абсолютний результат. Наприклад, сума отриманого прибутку є фінансовим ефектом. Як правило, наявність позитивного фінансового результату ще не означає, що підприємство працює ефективно, оскільки, оцінюючи діяльність, слід враховувати й вплив ендегенних та екзогенних чинників: обсяги виробництва робіт (реалізації послуг), розмір підприємств, динаміку платоспроможного попиту, форми власності, інституційне середовище та ін. Відтак, оцінювання діяльності підприємств слід здійснювати не на основі абсолютних показників (наприклад, прибутку), а за допомогою відносних показників (зокрема, прибутковості). Отже, рентабельність є ефективністю, яка визначається відношенням фінансового ефекту (прибутку) до витрат, здійснених з метою його отримання.

Таким чином, ефективність формування та використання фінансових ресурсів виявляється в отриманні позитивних фінансових результатів на одиницю затрачених ресурсів. Є ціла низка показників, які дозволяють оцінити ефективність формування і використання фінансових ресурсів або іншими словами – фінансовий стан суб'єкта господарювання. До таких належать показники: рентабельності; платоспроможності та фінансової стабільності; ліквідності; ділової активності; якісної характеристики майна, які розраховуються на основі форм фінансової звітності (балансу – Форми № 1), звіту про фінансові результати (Форми № 2), приміток до річної фінансової звітності (Форми № 5).

Розрахунок зазначених показників та їх нормативні значення детально відображені у вітчизняній науковій літературі [1, 344-352; 5, 271–280], а їхні нормативні значення – в табл. 1.

Таблиця 1

Нормативне значення показників фінансового стану підприємств

Показники	Нормативне значення
Коефіцієнт покриття	1-2. Критичне – 1, при значенні <1 – баланс підприємства неліквідний
Коефіцієнт термінової ліквідності	Оптимальне значення 1,5, допускається 0,7-0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,35, <0,2 – ознака неплатоспроможності
Чистий оборотний капітал	>0 – збільшення
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	>0,5
Коефіцієнт фінансування	<1 – зменшення
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	>0,1
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0 – збільшення
Коефіцієнт оборотності активів	збільшення
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	збільшення
Тривалість обороту дебіторської заборгованості	зменшення
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	збільшення
Тривалість обороту кредиторської заборгованості	зменшення
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	збільшення
Тривалість обороту матеріальних запасів	зменшення
Коефіцієнт оборотності основних засобів	збільшення
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	збільшення
Коефіцієнт рентабельності активів	>0 – збільшення
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	>0 – збільшення
Коефіцієнт рентабельності діяльності	>0 – збільшення
Коефіцієнт рентабельності продукції	>0 – збільшення

Примітка. Складено на основі [1, 345–351; 5, 279–280].

За допомогою узагальнення показників фінансового стану можна виявити проблеми фінансування підприємств водопостачання та водовідведення на звітну дату. Наприклад, у разі, коли показники платоспроможності, ліквідності та ділової активності відповідають нормативним значенням (або є позитивними – більшими за 0,01), а показник рентабельності є позитивним, то фінансовий стан підприємства – задовільний. В разі, коли динаміка перших трьох груп показників позитивна, а коефіцієнта рентабельності спадна, то фінансовий стан підприємства також задовільний. Коли показники фінансового стану підприємства не відповідають встановленим нормативам протягом тривалого періоду часу, то це свідчить про те, що підприємство має серйозні фінансові проблеми, оскільки його фінансові ресурси формуються й використовуються неефективно.

За допомогою розрахунку вищезазначених показників оцінки фінансового стану підприємств водопостачання та водовідведення можна виявити поодинокі проблеми фінансування досліджуваних підприємств, однак представити динаміку фінансового стану підприємств загалом неможливо через наявність низки коефіцієнтів, які розраховуються по-різному і вимірюються у різних вимірниках.

З метою порівняння фінансового стану двох і більше підприємств водопостачання та водовідведення спробуємо обґрунтувати розрахунок інтегрального показника, що дає змогу поєднати різні за назвою, вагомістю та одиницями виміру індикатори, обчислені на основі методики оцінки фінансового стану за допомогою п'яти груп показників. Тобто визначення інтегрального показника передбачає розрахунок п'яти узагальнюючих показників, оцінка яких базується на використанні певних аналітичних показників.

До складу узагальнюючих (синтетичних) показників зарахуємо:

I. Показники рентабельності ВКП:

- 1) коефіцієнт рентабельності активів;
- 2) коефіцієнт рентабельності власного капіталу;
- 3) коефіцієнт рентабельності діяльності;
- 4) коефіцієнт рентабельності продукції.

II. Показники ліквідності ВКП:

- 1) коефіцієнт покриття (загальної ліквідності);
- 2) коефіцієнт термінової ліквідності;
- 3) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- 4) чистий оборотний капітал (тис. грн.).

III. Показники фінансової стійкості ВКП:

- 1) коефіцієнт платоспроможності (автономії);
- 2) коефіцієнт (фінансування) фінансового ризику;
- 3) коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами;
- 4) коефіцієнт маневреності власного капіталу.

IV. Показники ділової активності ВКП:

- 1) коефіцієнт оборотності активів;
- 2) коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- 3) тривалість обороту дебіторської заборгованості;
- 4) коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- 5) тривалість обороту кредиторської заборгованості;
- 6) коефіцієнт оборотності матеріальних запасів;
- 7) період оборотності матеріальних запасів;
- 8) коефіцієнт оборотності основних засобів;
- 9) коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- 10) ефективність роботи з контрагентами;
- 11) тривалість операційного циклу.

V. Показники якісної характеристики майна водопровідно-каналізаційних підприємств:

- 1) коефіцієнт зносу основних засобів;
- 2) коефіцієнт придатності основних засобів;
- 3) коефіцієнт оновлення основних засобів;
- 4) коефіцієнт вибуття.

Присвоїмо певне значення вагомості кожному аналітичному показнику таким чином, щоб їх сума була рівною 1. Так, перший синтетичний показник характеризує рентабельність підприємства водопостачання та водовідведення. Для його розрахунку використовуємо чотири аналітичних показники (табл. 2).

Таблиця 2

Показники значень вагомості елементів п'ятьох груп аналітичних показників

Групи \ $a_{ijk}, M = \overline{1,11}$	I	II	III	IV	V
	0,25	0,25	0,25	0,125	0,125
1.	0,25	0,4	0,30	0,15	0,4
2.	0,25	0,3	0,30	0,15	0,2
3.	0,25	0,2	0,20	0,032	0,3
4.	0,25	0,1	0,20	0,15	0,1
5.				0,032	
6.				0,032	
7.				0,032	
8.				0,15	
9.				0,15	
10.				0,09	
11.				0,032	

В групі показників рентабельності кожному коефіцієнту надамо значення 0,25, оскільки вони всі рівноцінні за рівнем важливості, оскільки показують ефективність формування та використання фінансових ресурсів ВКП, а саме: скільки гривень прибутку припадає на одну гривню активів (власного капіталу, виручки, витрат).

Другий синтетичний показник характеризує ліквідність ВКП. Найважливішим показником ліквідності є коефіцієнт загальної ліквідності (покриття), який дозволяє оцінити, чи достатньо оборотних коштів ВКП для погашення короткострокових зобов'язань, тому надамо йому найбільшого значення 0,4. Близьким за змістом є сутність такого показника, як чистий оборотний капітал, однак, поряд з рештою показників, він буде найменш важливим, тому надамо йому значення 0,1.

Оскільки, коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності є додатковим показником до коефіцієнта покриття, тим не менше дозволяє визначити наявність на ВКП найбільш ліквідних активів для покриття короткострокових зобов'язань, надамо йому значення 0,3. Ще одним доповнюючим коефіцієнтом до коефіцієнта покриття є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який показує термінову готовність ВКП погасити свої фінансові зобов'язання, але рівень важливості його при оцінці ліквідності дещо нижчий від попереднього, тому надамо йому значення 0,2.

Третій синтетичний показник характеризує платоспроможність ВКП. В структурі показників платоспроможності найважливішими будуть показники автономії та фінансування (фінансового ризику), тому надамо їм однакових ймовірнісних значень – 0,3. Справа в тому, що показник автономії показує частку власних фінансових ресурсів, авансованих у діяльність ВКП, а коефіцієнт фінансового ризику – залежність ВКП від позичених фінансових ресурсів. Тому, визначивши лише цих два показники, можна зробити висновок про ефективність формування фінансових ресурсів ВКП загалом.

Оберненим до коефіцієнта автономії є показник фінансової залежності, який визначається як різниця між одиницею і показником автономії та показує залежність ВКП від позичених коштів. Розрахувавши коефіцієнт автономії, можна обчислити коефіцієнт фінансової залежності, тому ми не будемо враховувати згаданий показник при обрахунку аналітичного показника.

Дещо меншим за значущістю при оцінці платоспроможності ВКП порівняно із

коефіцієнтами автономії та фінансового ризику, на нашу думку, є коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, який показує частку чистого оборотного капіталу в оборотних активах, тому надамо йому значення 0,2.

Коефіцієнту маневреності власного капіталу надамо значення також 0,2, оскільки згаданий показник показує, яка частка власних фінансових ресурсів використовується для фінансування операційної діяльності, а яка капіталізована. З огляду на техніко-технологічні особливості надання послуг водопостачання та водовідведення, що вимагають високої вартості основних засобів, можна стверджувати, що більша частина власних коштів капіталізована і менша – вкладена в поточну діяльність.

Четвертий синтетичний показник характеризує ділову активність ВКП. За показниками ділової активності можна оцінити швидкість обороту фінансових ресурсів ВКП, а відтак – ефективність основної діяльності.

Коефіцієнти оборотності активів (трансформації), дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, основних засобів (фондовіддача) і власного капіталу мають рівноцінну вагу, оскільки показують ефективність використання усіх наявних ресурсів, швидкість обертання дебіторської та кредиторської заборгованості, власного капіталу та основних засобів і без будь-якого зі згаданих коефіцієнтів не вдасться здійснити повну оцінку ділової активності. Тому присвоїмо їм імовірності 0,15. Оскільки матеріальні запаси практично не мають ніякого значення у формуванні активів ВКП, то коефіцієнт оборотності матеріальних запасів буде мати меншу ймовірнісну вагу – 0,09.

Показники тривалості обороту дебіторської і кредиторської заборгованостей та матеріальних запасів, а також показники ефективності роботи з контрагентами та тривалості операційного циклу, на нашу думку, мають менше значення при оцінці ділової активності ВКП, тому надамо їм значення 0,032.

П'ятий синтетичний показник дає змогу оцінити якісну характеристику майнового стану. При цьому необхідно насамперед знати, яка сума вартості основних засобів уже списана на витрати, що показує коефіцієнт зносу основних засобів, якому ми надамо значення 0,4. Оскільки, визначивши різницю між одиницею і коефіцієнтом зносу основних засобів, ми будемо мати значення коефіцієнта придатності основних засобів, вважаємо, що згаданий коефіцієнт менш важливий від попереднього, тому надамо йому значення 0,2.

Коефіцієнт відновлення основних засобів показує, на скільки ефективно підприємство використовує фінансові ресурси, тобто, яка вартість нових основних засобів, що надійшли на підприємство протягом певного періоду часу, тому надамо йому значення 0,3. Менш важливим, на наш погляд, є коефіцієнт вибуття, який показує частку вибулих основних засобів на кінець звітного періоду, тому надамо йому значення 0,1.

Тепер надамо ймовірнісних значень групам показників за таким самим принципом, тобто, враховуючи рівень їх важливості при аналізі ефективності формування та використання фінансових ресурсів ВКП.

Перша, друга і третя групи показників мають найбільший рівень важливості, тому присвоїмо їм ймовірнісне значення 0,25. Четверта і п'ята групи показників мають дещо меншу важливість, тому ймовірнісне значення для них буде становити 0,125 (табл. 2).

Розрахувавши значення п'яти груп узагальнюючих показників на основі даних фінансової звітності ВКП та з урахуванням вище обґрунтованих рівнів важливості

коефіцієнтів в кожній групі та групи загалом, можна визначити інтегральний показник фінансового стану ВКП в динаміці та зобразити його графічно.

Синтетичний (узагальнюючий) показник за кожною групою розраховується за формулою:

$$S_{ik} = \sum_{j \in M_i} a_{ijk} \cdot p_{ij}, \sum_{j \in M_i} p_{ij} = 1, i = \overline{1, n}, k \in K, \quad (1)$$

де i – індекс синтетичного показника групи; j – індекс аналітичного показника; k – індекс об'єкта дослідження; S_{ik} – кількісне значення синтетичного показника i -ої групи k -го об'єкта дослідження; a_{ijk} – значення j -го аналітичного показника i -ої групи k -го об'єкта дослідження; p_{ij} – значення вагомості j -го аналітичного показника в i -й групі; K – множина об'єктів дослідження; M_i – множина аналітичних показників i -ої групи.

Висновки. Таким чином, розрахунок інтегрального показника оцінки фінансового стану ВКП в динаміці, сформований на основі п'яти різних за змістом, вагомістю та одиницями виміру індикаторів (рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та якісної характеристики майнового стану), дає змогу порівняти фінансовий стан двох і більше ВКП протягом певного періоду часу із урахуванням всіх можливих чинників, що впливають на підвищення чи зниження ефективності формування та використання їх фінансових ресурсів. Водночас, питання порівняння фінансового стану підприємств водопостачання та водовідведення в динаміці потребують подальших досліджень на емпіричному рівні.

Література

1. Агаджанов Г. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств : навч. посіб. / Г. Агаджанов ; Харк. нац. академ. міськ. госп-ва. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 392 с.
2. Танцюра М. Роль фінансового стану в системі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства [Електронний ресурс] / М. Танцюра, Л. Джапарова, С. Чебикін – Режим доступу : <http://www.nbuu.ua>.
3. Забаштанський М. Математичні моделі фінансового забезпечення суб'єктів господарювання комунальної сфери / М. Забаштанський // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – № 43. – С. 29–34.
4. Зимовець В. Фінансовий стан промисловості України в період 2007–2010 рр. / В. Зимовець, О. Кошик // Формування ринкової економіки. – 2011. – № 26. – С. 157–166.
5. Зятковський І. Фінанси підприємств : навч. посіб. / І. Зятковський. – [2-ге вид. перероб. і доп.]. – К. : Кондор, 2003. – 364 с.
6. Обуцак Т. Сутність фінансового стану підприємства / Т. Обуцак // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 92–100.
7. Полуянов В. Организационно-экономический механизм эффективного функционирования предприятий жилищно-коммунального хозяйства : моногр. / В. Полуянов (НАН Украины. Институт экономики промышленности). – Донецк, 2004. – 220 с.
8. Филиппов Ю. Основы развития местного хозяйства / Ю. Филиппов, Т. Авдеева. – М. : Дело, 2000. – 264 с.

References

1. Ahadzhanov G. *Economics of water-supply and sanitation enterprises: tutorial* / G. Ahadzhanov; Kharkov Academy of City Economy. – H. : KACE, 2010. – 392 p.
2. Tantsyura M. “The Role of the financial state in the analysis system of the financial and economic activity of enterprises” / M. Tantsyura, L. Dzhaparova, S. Chebykin [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nbuu.ua>.
3. Zabashtansky M. “Mathematical models of financial providing of legal entities of municipal sphere” / M. Zabashtansky // *Journal of Chernihiv State Technological University*. – Chernihiv: CSTU, 2010. – № 43. – P. 29-34.
4. Zymovets V. “Financial state of industry of Ukraine in the period 2007-2010” / V. Zymovets, O. Koshik // *Formation of the market economy: Collected Works*: K. : KNEU, 2011. – № 26. – P. 157-166.
5. Zyatkovskyy I. *Finance of enterprises: Tutorial* [2-nd ed. revised and supplemented] / I. Zyatkovskyy. – K. : Condor, 2003. – 364 p.
6. Obuschak T. “Essence financial condition of the company” / T. Obuschak // *Actual Problems of Economy*. – 2007. – № 9. – P. 92-100.
7. Poluyanov V. “Organizational-economic mechanism of effective functioning of enterprises of Housing and Communal economy”: [monograph] / V. Poluyanov (NAS of Ukraine. Institute of Economy of Industry). – Donetsk, 2004. – 220 p.
8. Filippov Y. “Basics of Local Economy Growth” / Y. Filippov, T. Avdeeva. – M: Business, 2000. – 264 p.

Редакція отримала матеріал 23 вересня 2014 р.